

2

สังคมสงเคราะห์ ที่เป็นศาสตร์และศิลป์

ผศ. สิริพรรณ ศรีมีชัย

งานสังคมสงเคราะห์เป็นวิชาชีพที่มีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ในลักษณะที่คล้ายกับการให้ความรู้ของครูอาจารย์แก่ศิษย์ หรือ การรักษาผู้ป่วยของแพทย์ เนื่องจากเป็นวิชาชีพที่สามารถ “ปรับ แก้ รักษา เยียวยา” และ “สร้าง ส่งเสริม พัฒนา และเพิ่มพูน” ให้กับคนๆ หนึ่ง โดยสามารถเป็นไปได้ทั้งสองแนวทางพร้อมๆ กัน

ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์นั้น ผู้ปฏิบัติงานมิได้กระทำด้วยการใช้หลักเหตุผลตามสามัญสำนึก ดังเช่นเพื่อนให้คำแนะนำแก่เพื่อนเมื่อมีความไม่สบายใจ แต่การทำงานสังคมสงเคราะห์ จะปฏิบัติอย่างมีศาสตร์ คือ มีองค์ความรู้ หลักการปฏิบัติงาน ทฤษฎี งานวิจัย และปฏิบัติอย่างมีศิลป์ คือ ต้องใช้วิจารณญาณ ทักษะและประสบการณ์เชิงวิชาชีพ สังสมจนเข้มข้นอย่างต่อเนื่อง จนสามารถให้การแก้ไขและพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน จนบุคคลนั้นมีศักยภาพที่จะบรรลุสู่การมีชีวิตที่ดีขึ้นได้ทั้งทางกาย ทางจิตใจ อารมณ์ และสังคม

สังคมสงเคราะห์เฉพาะราย

การปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ส่วนใหญ่ จะทำงานกับมนุษย์ หรือผู้ประสบปัญหาเป็นรายบุคคล (Individual) “ปัญหา” หรือสิ่งที่เป็นอุปสรรค จึงเสมือนเป็นประตูบานแรกที่นักสังคมสงเคราะห์ได้มีโอกาสสร้างสัมพันธภาพหรือเริ่มต้นทำความรู้จักด้วย

ค่านิยมโดยพื้นฐานที่นักสังคมสงเคราะห์จะยึดถือเป็นสำคัญ คือ บุคคลแต่ละคนมีความเป็นเฉพาะบุคคลซึ่งทำให้แต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งในเรื่อง เพศ ระดับอายุ ประสบการณ์ทางสังคมและชีวิต ซึ่งมีผลให้มีวิถีภาวะทางความคิด ความรู้ การรับรู้ ทัศนคติ ภูมิปัญญา และวิถีภาวะทางอารมณ์

การรู้จักคัดกรอง เลือกสรร และควบคุมอารมณ์ ไปตามพัฒนาการของวัยตามอายุที่แตกต่างกัน “พฤติกรรม” ของมนุษย์” จึงแสดงออกอย่างมีเอกลักษณ์ ศาสตร์ทางสังคมสงเคราะห์นิยามวิธีการทำงานให้แก่บุคคลเป็นรายๆนี้ว่า “การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย” (Social Case Work)

ตัวอย่างกรณีของวัยรุ่นที่มีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนวัยที่จะสามารถรับผิดชอบตนเองได้หรือการเป็นมารดาวัยรุ่น กรณีนี้อาจมองเป็นปัญหาที่เสมือนมีรูปแบบเดียวกัน แต่ในความเป็นจริงกลับมีความแตกต่างของบริบทที่แตกต่างทั้งปัญหาและทางออก ผู้ที่เป็นนักสังคมสงเคราะห์จึงต้องเข้าใจและศึกษาบุคคลแต่ละคน แต่ละเรื่องราว และสถานการณ์แวดล้อมที่เฉพาะของแต่ละบุคคล ด้วยการยอมรับในคุณค่า คักดิ์ศรีของบุคคลนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้การช่วยเหลือเป็นไปอย่างสอดคล้องกับชีวิตและวิถีที่แต่ละบุคคลเผชิญอยู่ ซึ่งแตกต่างกัน

สังคมสงเคราะห์แบบกลุ่มชน

เมื่อบุคคลไม่สามารถดำรงชีวิตอย่างโดดเดี่ยวลำพังได้ และอาศัยอยู่ในฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนสังคม ซึ่งสังคมนั้นมีได้หลายระดับอย่างเชื่อมโยงกัน ตั้งแต่ระดับที่เป็นพื้นฐาน แต่สำคัญและใกล้ชิดกับบุคคลมากที่สุด คือ ครอบครัว และอาจสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคมในระดับที่สูงขึ้นไป คือ กลุ่มเครือญาติ กลุ่มเพื่อนในโรงเรียน กลุ่มเพื่อนวัยเด็กหรือเพื่อนเรียนพิเศษ นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องสืบค้นว่าบุคคลในกลุ่มใดที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและได้รับความไว้วางใจจากผู้ที่มีปัญหา เพื่อมีส่วนร่วมสร้างพลังใจ พลังความเข้มแข็งและสนับสนุนการให้ความช่วยเหลือต่อไป

“กลุ่ม” จึงเป็นระบบหนึ่งในสังคมที่มีส่วนสำคัญในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์อย่างยิ่ง กลุ่มอาจเป็นการรวมกันของผู้ที่ประสบปัญหาเดียวกันเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน พัฒนาวีธีคิดในเชิงสร้างสรรค์ เชิงบวกและให้กำลังใจกันอย่าง “คนหัวอกเดียวกัน” ได้ดี

นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องใช้ความสามารถและทักษะเชิงวิชาชีพในการสร้างพลังกลุ่มผ่านกระบวนการทำงานกลุ่มและพลวัตกลุ่ม ด้วยการประสานและสร้างความสัมพันธ์ในเชิงระนาบระหว่างสมาชิกกลุ่ม ซึ่งต่างอยู่ในภาวะที่มีศักยภาพและประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกัน ได้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ของสมาชิกคนอื่นในกลุ่มที่มีปัญหาล้ายกัน แต่ต่างวิธีคิด ต่างรูปแบบ ต่างในทรัพยากรหรือการสนับสนุนทางสังคม เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัญหาของตนเองได้

ตัวอย่างเช่น การจัดกิจกรรมกลุ่มบิวดามารดาหรือผู้ปกครองของเด็กและเยาวชนที่เกิดช่องว่างของความสัมพันธ์ ขาดความเข้าใจระหว่างกัน หรือประพฤติอย่างไม่เหมาะสม เช่น ติดการเล่นเกมคอมพิวเตอร์ โดยไม่อาจรับผิดชอบต่อหน้าที่และเวลาได้ เป็นต้น

นอกจากนั้น การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน อาจเป็นในลักษณะการทำงานร่วมกันของสหวิชาชีพต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ปัญหา เพื่อสร้างการเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้เสริมสร้างความเข้าใจ และเสนอแนะในสิ่งที่ควรปฏิบัติ เพื่อพัฒนาคุณภาพของสมาชิกกลุ่มได้ เช่นกิจกรรมเสริมสร้างทักษะการเลี้ยงดูบุตรที่มีความพิการทางสมองให้แก่บิดามารดาและผู้ปกครอง เป็นต้น

ลักษณะของการรวมกลุ่มที่สามารถสร้างพลังการเปลี่ยนแปลงได้ อีกลักษณะหนึ่ง คือ กลุ่มเรียกร้องหรือกลุ่มประท้วง ซึ่งเป็นการรวมตัวที่ผ่านการกระทำทางสังคม (Social Action) และ อิทธิพลทางสังคม (Social Influence) ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้แนวคิดจิตวิทยาสังคม โดยเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็น “พฤติกรรมทางสังคม” (Social Behavior) กล่าวได้ว่าการกระทำของบุคคลหนึ่งจะมีอิทธิพลต่อการกระทำของอีกบุคคลหนึ่งเสมอ

ดังนั้น เมื่อใดที่สังคมเกิดความขัดแย้งทางความคิดที่แตกต่าง

กัน กลุ่มคนที่มีความคิดเห็นร่วมกันก็สามารถมารวมมือกันเพื่อกระทำให้บางสิ่งบางอย่างในระดับสังคมได้ วิธีการทางสังคมสงเคราะห์นี้เรียกว่า “การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์แบบกลุ่มชน” (Social Group Work)

สังคมสงเคราะห์ชุมชน

เมื่อสังคมในแต่ละกลุ่ม ดำรงอยู่อย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับระบบสังคมที่กว้างและซับซ้อนขึ้น เรียกว่า ชุมชน (Community) ภายในระบบชุมชนนี้ มีระบบย่อยอยู่มากมายหลายระบบดำรงอยู่ร่วมกัน โดยแต่ละระบบจะมีผลกระทบซึ่งกันและกัน ดำเนินอยู่โดยมีระบบโครงสร้าง การทำหน้าที่ และมีพัฒนาการ ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ กระบวนการสื่อสาร ความขัดแย้ง ความร่วมมือและการจัดการทรัพยากรที่มีในระบบ เพื่อก่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคมโดยรวม อันทำให้คุณภาพชีวิตของบุคคลดีขึ้นโดยกว้างขวาง วิธีการทางสังคมสงเคราะห์นี้ เรียกว่า “การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ชุมชน” (Community Social Work)

งานพัฒนาชุมชน จึงเป็นงานที่ต้องดำเนินการอย่างสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาศักยภาพของบุคคลและการใช้พลังกลุ่มในการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับบุคคล เนื่องจากชุมชนหรือสังคมที่แวดล้อมจะต้องก้าวเดินไปพร้อมๆ กันในทุกภาคส่วน

การวิจัยทางสังคมสงเคราะห์

นอกจากนั้น เพื่อให้การพัฒนาบุคคลและสังคมเป็นไปอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาและความต้องการ การศึกษาเพื่อหาคำตอบอย่างมีหลักการทางวิทยาศาสตร์ โดยใช้กระบวนการและวิธีการวิจัยอย่างเป็นขั้นตอนและถูกต้อง จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องใช่วิจัยมาส่งเสริมการปฏิบัติงานเชิงพัฒนาเพื่อให้เป็นไปตามทิศทางและเส้นทางการพัฒนา วิธีการทางสังคมสงเคราะห์นี้ เรียกว่า “การวิจัยทางสังคมสงเคราะห์” (Social Work Research)

ศาสตร์ทางด้านสังคมสงเคราะห์ จำเป็นต้องพัฒนาโดยอาศัย

ข้อมูลใหม่และความรู้ใหม่เพื่อปรับตัวให้สามารถรับมือกับปัญหาในรูปแบบใหม่ๆ ที่พัฒนาไปในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ การวิจัยจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งตั้งแต่การวางแผนการปฏิบัติการ การปฏิบัติงาน และการประเมินผลเพื่อการพัฒนาทางสังคมสงเคราะห์ต่อไป

การบริหารงานสังคมสงเคราะห์

การปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์จะดำเนินการเชิงแก้ไขและพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องนำกระบวนการ แนวคิด และวิธีการบริหารมาใช้อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

การดำเนินงานต้องนำหลักการบริหารมาใช้ทั้งการบริหารงานบุคคล การบริหารองค์การ หน่วยงาน และการจัดการทรัพยากรในชุมชนและสังคมอย่างผสมผสานและเป็นไปอย่างมีบูรณาการ และสังคมโดยรวมจึงจะอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขร่วมกัน วิธีการทางสังคมสงเคราะห์นี้ เรียกว่า “การบริหารงานสังคมสงเคราะห์” (Social Work Administration)

จากวิธีการทำงานสังคมสงเคราะห์ ทั้ง 5 วิธีการดังกล่าวข้างต้น สะท้อนได้อย่างชัดเจนว่างานสังคมสงเคราะห์เป็นวิชาชีพที่มีวิธีการปฏิบัติงานอย่างมีหลักการ ทฤษฎี แนวคิด และทักษะเชิงวิชาชีพที่สามารถแก้ปัญหาทางสังคมและก่อให้เกิดการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ผศ. สิริพรรณ ศรีมีชัย

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จบสังคมสงเคราะห์ศาสตร์บัณฑิต พ.ศ.2530 และสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต พ.ศ.2537 หลังจบการศึกษาได้เพียง 2 เดือน ก็เข้ารับราชการเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ที่โรงพยาบาลราชบุรี เมื่อวันที่ 7 กันยายน พ.ศ.2530 แล้วย้ายไปโรงพยาบาลสระบุรี (บ้านเกิด) และโอนมาเป็นอาจารย์ที่คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ.2541 จนปัจจุบัน โทร.08.1346.6486 Email: sirisupa@hotmail.com